

Joanna Michalczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

POLSKI SEKTOR ROLNO-SPOŻYWCZY WOBEC WYZWAŃ GLOBALIZACJI – WYBRANE ZAGADNIENIA

Streszczenie: Obecna sytuacja w Polskim sektorze rolno-spożywczym nie tylko jest związana z naszym członkostwem w Unii Europejskiej, ale także wynika z determinant globalnych. Wpływ tych ostatnich systematycznie się zwiększa. Dotyczą one płaszczyzny demograficznej, ekonomicznej, socjalnej, technologicznej, ekologicznej i politycznej. Choć analizowany sektor musi stawić czoła globalnej konkurencji, to rosnące inwestycje, wysoki potencjał rozwojowy i inne mocne strony pozwalają polskim producentom żywności na utrzymanie kluczowej pozycji na światowym rynku.

Słowa kluczowe: sektor rolno-spożywczy, globalizacja, handel zagraniczny, rolnictwo, integracja europejska.

1. Wstęp

W literaturze przedmiotu można spotkać wiele definicji pojęcia globalizacji. W rozumieniu ekonomicznym można ją skrótowo opisać jako postępujący proces internacjonalizacji działalności gospodarczej, któremu towarzyszą m.in.: pogłębienie międzynarodowego podziału pracy, a zwłaszcza specjalizacji wewnątrzgałęziowej, intensyfikacja obrotów handlowych na świecie, nasilenie przepływu czynników produkcji, przenikanie kultur i wzorców zachowań oraz zwiększenie stopnia współzależności między krajami¹.

Ponadto zjawisko to ma charakter wielowymiarowy i można je rozpatrywać na poziomach: międzynarodowym, krajowym, sektora, branży oraz przedsiębiorstwa. Dla Polski przystąpienie do Unii Europejskiej oznaczało zdecydowany krok ku włączeniu się w nurt globalizacji, w którym krajowy sektor rolno-spożywczy stał się integralną częścią zarówno europejskiego, jak i światowego rynku².

---

¹ P.F. Borowski, *Oddziaływanie globalizacji na sektor mleczarski*, „Przegląd Mleczarski” 2008, nr 1, s. 36.

² Tamże, s. 37.

2. Charakterystyka polskiego sektora rolno-spożywczego

Wejście do struktur międzynarodowych wymusiło na krajowym sektorze rolno-spożywczym wiele gruntownych reform. Były one warunkiem koniecznym członkostwa w UE oraz miały na celu umożliwienie polskim producentom żywności zaistnienia na światowej scenie.

Polski sektor rolno-spożywczy jest bardzo złożonym działem gospodarki, w którym funkcjonuje wiele branż, takich jak np. mleczarska, mięsna, owocowo-warzywna, browarnicza. Z powodu ich specyficznych uwarunkowań ich identyfikacja na tle całego sektora jest dość skomplikowana. W takiej sytuacji bardzo przydatne jest, jak się wydaje, bardzo szerokie podejście do analizy sektora rolno-spożywczego, w którym można uwzględnić następujące elementy: produkcję, skup, przetwórstwo, handel, zakup oraz konsumpcję³. Wraz z postępującą transformacją gospodarczą kraju i integracją z rynkiem unijnym każdy z tych elementów podlegał przemianom i miał duży wpływ na dalsze funkcjonowanie polskiego sektora rolno-spożywczego. Należy również dodać, że takie podejście do analizy sektora stawia przed nim do spełnienia wiele funkcji. Są to m.in. funkcja dochodowa, wyżywienia, prozdrowotna, pobudzania turystyki czy promowania kraju za granicą. Ponadto jego znaczenie społeczne jest bardzo ważne, gdyż gwarantuje bezpieczeństwo żywnościowe kraju⁴.

Ze względu na to, że Polska jest znaczącym producentem żywności w Europie, a także jej odbiorcą, krajowa produkcja rolna pozostawała pod dużym wpływem zmian zachodzących zarówno wewnątrz kraju, jak i na zewnątrz. Stąd wielkość produkcji, struktura asortymentowa oraz normy dotyczące produkcji rolnej były ściśle uwarunkowane przede wszystkim procesami integracyjnymi z rynkiem unijnym⁵.

W latach 1990-2006 całkowita produkcja rolnicza istotnie wzrosła. Jeszcze w 1990 r. jej wartość sięgała prawie 9 mld zł. Pięć lat później przekroczyła 40 mld zł. W kolejnych latach przyrost wartości produkcji globalnej polskiego rolnictwa był już mniejszy i ostatecznie wyniosła ona w 2006 r. 65 mld zł. Śledząc wielkość produkcji rolnej, należy zwrócić uwagę na bardzo istotny aspekt, jakim jest jej towarowość. W latach 90. udział produkcji na wewnętrzne potrzeby był znaczący, co jednoznacznie oddawało charakter ówczesnego stanu rozwoju rolnictwa. Dla porównania, w 1995 r. udział produkcji towarowej w produkcji globalnej rolnictwa wyniósł ok. 50% i w kolejnych latach sukcesywnie rósł, osiągając w 2006 r. już 70% (tab. 1). Ponadto na ogólny wzrost produkcji w polskim rolnictwie wpływ miały postępujący proces koncentracji gospodarstw rolnych i, co za tym idzie, wzrost przeciętnej wielkości indywidualnego gospodarstwa (tab. 2).

³ M. Sznajder, *Batalia o wyższą pozycję polskiego mleczarstwa w świecie. Cz. I*, „Przegląd Mleczarski” 2008, nr 6, s. 48.

⁴ Tamże.

⁵ A. Henisz, *Czynniki wytwórcze w rolnictwie Unii Europejskiej i Polski*, [w:] A. Czyżewski (red.), *Makroekonomiczne problemy agrobiznesu w Polsce w okresie przedakcesyjnym*, AE, Poznań 2003, s. 134-135.

Tabela 1. Produkcja towarowa i globalna rolnictwa w Polsce (w mln zł)

Rok	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Produkcja globalna	8847,6	43347,4	54692,2	51080,4	55985,4	60319,5	55706,0	56263,6	69748,0	63337,0	64906,0
Produkcja towarowa	5533,9	21711,2	30948,5	30544,3	33491,4	35933,8	34739,3	36542,9	46227,0	42907,0	45708,0
Udział produkcji towarowej (w %)	62,5	50,1	56,6	59,8	59,8	59,6	62,4	64,9	66,3	68,7	70,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl; 17.10.2008).

Jak się wydaje, taki charakter produkcji uwarunkowany był wieloma czynnikami, które wynikały z poprzedniego systemu gospodarowania w kraju. Przede wszystkim brakowało zorganizowanej produkcji rolnej w formie przedsiębiorstw. Wysoka inflacja sprawiała, że produkcja rolna na potrzeby rynkowe była nieopłacalna. Równie istotnymi determinantami były: nadmierne rozdrobnienie w rolnictwie, niedobór nawozów mineralnych oraz środków ochrony roślin, niski stopień mechanizacji czy brak nowoczesnych technik uprawy i zbiorów, które znacznie pogłębiały zjawisko stagnacji i zacofania w produkcji rolniczej. Ponadto funkcjonujące wówczas instytucje związane z polskim rolnictwem nie były dostatecznie przygotowane do rzeczywistego wspierania rozwoju rynku rolnego⁶.

Tabela 2. Przeciętna wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego (w ha)

Rok	1990	1995	1997	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Wielkość	7,1	7,6	7,8	7,7	8,0	8,0	8,3	8,2	8,4	8,6	8,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl; 17.10.2008).

Jeśli chodzi o strukturę produkcji polskiego rolnictwa, to można ją przeanalizować na podstawie podziału na produkcję roślinną i produkcję zwierzęcą. Istotna jest przede wszystkim struktura produkcji towarowej, stanowiącej znaczną część całej produkcji rolnej (tab. 3).

Udział w niej produktów roślinnych mieścił się w ostatnich latach w granicach 38-44%. Resztę stanowiły produkty pochodzenia zwierzęcego, w których pierwszorzędą pozycją był żywiec rzeźny z udziałem 34-37,7%, a w jego ramach – trzoda chlewna z udziałem 18,8-23,3%. Na dalszych pozycjach znalazły się bydło (bez cieląt) z udziałem 3,8-5,8% oraz drób z udziałem 8,9-10,4%. Dość istotne znaczenie w towarowej produkcji zwierzęcej miało również mleko krowie, którego udział mieścił się w granicach 18-19%.

⁶ K. Bajan, *Polityka gospodarcza i społeczna. Polska w Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Kupiecka, Łódź 2005, s. 193.

Tabela 3. Udziały produktów w towarowej produkcji rolniczej

Produkcja	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Roślinna, w tym:	38,8	40,0	43,9	38,7	41,8
zboża	11,9	11,2	14,2	10,9	10,1
ziemniaki	3,5	3,5	2,8	2,6	5,0
przemysłowe, w tym:	7,0	6,5	9,0	8,7	8,0
buraki cukrowe	4,3	4,0	5,0	4,9	3,2
warzywa	7,8	7,5	6,9	6,2	6,8
owoce	6,6	8,9	5,8	5,7	6,6
Zwierzęca, w tym:	61,2	60,0	56,1	61,3	58,2
żywiec rzeźny, w tym:	37,7	36,4	34,0	36,4	34,9
bydło (bez cieląt)	3,8	3,8	4,1	5,1	5,8
trzoda chlewna	23,3	21,5	19,7	19,4	18,8
drób	9,1	9,6	9,0	10,4	8,9
mleko krowie	18,2	18,0	17,0	19,8	18,2
jaja kurze	4,7	5,0	4,4	4,6	4,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl; 17.10.2008).

Jeśli chodzi o strukturę asortymentową towarowej produkcji roślinnej, to dominującą pozycję stanowiły zboża, których udział w 2006 r. spadł jednak do 10,1%. Na kolejnej pozycji znalazły się surowce o charakterze przemysłowym z udziałem w granicach 8-9%. Dalsze miejsca zajęły warzywa (6-7%) oraz owoce (ok. 6%). Jeśli chodzi o ziemniaki, to ich udział w 2006 r. wzrósł prawie dwukrotnie względem poprzednich lat (do 5%).

Innym istotnym wyznacznikiem dokonujących się w polskim rolnictwie przemian jest skup. Odnotowane na tym polu przeobrażenia wskazują przede wszystkim na wzrost jego wartości (dodatnia dynamika; tab. 4) oraz na zmianę sposobu funkcjonowania, co można zaobserwować zwłaszcza w branżach: mleczarskiej, mięsnej i owocowo-warzywnej. Tam scentralizowano bazę surowcową, skrócono czas dostaw surowca, podnosząc tym samym jego jakość. Poza tym czynnikiem sprzyjającym koncentracji dostaw stały się, powszechne zwłaszcza w branży owocowo-warzywnej, tzw. grupy producenckie.

Tabela 4. Dynamika skupu w rolnictwie w latach 2000-2006 (rok poprzedni = 100)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dynamika	102,7	101,3	109,9	106,9	104,6	105,0	103,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl; 17.10.2008).

Kolejnym istotnym elementem sytuacji w polskim sektorze rolno-spożywczym jest przetwórstwo. Niewątpliwie przystąpienie do UE wpłynęło na znaczne ożywienie produkcyjne wszystkich jego branż. Począwszy od 2003 r. tempo wzrostu produkcji sprzedanej wyniosło średnio 6,4% i było ponaddwukrotnie większe od tempa w krajach UE. Natomiast wartość sprzedaży produktów spożywczych w 2007 r. była o 36% większa w stosunku do tej z 2002 r.⁷ Jej ogólnemu wzrostowi sprzyja rosnący popyt, zarówno krajowy, jak i zagraniczny.

Należy dodać, że w ostatnich latach coraz większe znaczenie zyskiwał również popyt ze strony pozażywnościowych sektorów gospodarczych na produkty rolne dostarczające energii. Ponadto dużym atutem polskiego rolnictwa jest to, że obecne zwiększanie produkcji nie odbywa się kosztem degradacji środowiska naturalnego. Niewątpliwie poprawiła się także sytuacja techniczna i technologiczna krajowego sektora. Ma to związek m.in. z uruchomieniem w minionych latach wielu kredytów preferencyjnych dla producentów żywności oraz z możliwością skorzystania z unijnych programów wsparcia, takich jak: PHARE, SAPARD czy ISPA.

Jeśli chodzi o strukturę produkcji polskiego przemysłu spożywczego, to dominującą pozycję zajmuje przemysł mięsny, w tym rybny (w 2005 r. jego udział w całej produkcji wyniósł 28%). Na kolejnych miejscach z wartościami nieco ponad 10% znalazły się: przetwórstwo mleczarskie, przetwórstwo owocowo-warzywne oraz produkcja napojów⁸. Ponadto w ostatnich latach intensyfikacja produkcji dotyczyła głównie takich grup produktów, jak: komponenty dla sektora biopaliw, produkty eksportowe (papierosy licencyjne, izoglukozę, glukozę i syropy), przetwory rybne oraz żywność i napoje o dużym stopniu przetworzenia (np. pieczywo cukiernicze, czekolada i wyroby czekoladowe, mrożonki owocowo-warzywne, przetwory ziemniaczane, napoje mleczne i jogurty, piwo, soki). Po wejściu Polski do UE największe przyrosty wartości sprzedaży (od 50 do 100%) odnotowano w takich branżach, jak: rybna, drobiarska, piekarnicza, cukiernicza, ziemniaczana oraz mleczarska⁹.

Wraz z rozwojem produkcji w przemyśle spożywczym nasiliły się również działania inwestycyjne w tym obszarze (tab. 5). Dzięki temu poprawiono jakość żywności oraz zdywersyfikowano znacząco jej asortyment. W ciągu minionych lat największe ożywienie inwestycyjne zanotowano w tzw. branżach wrażliwych, a więc w przemyśle mięsny, mleczarskim, drobiarskim i rybnym. Wynikało ono m.in. z konieczności uzyskania przez polskie zakłady uprawnień do sprzedaży na unijnym rynku. Tam też najbardziej widoczne były zapóźnienia rozwojowe, które niejako wymusiły potrzebę dokonania gruntownych przemian. Ponadto po wejściu do UE produkty tych gałęzi okazały się eksportowym hitem, co dodatkowo wyzwoliło falę nieprzerwanych działań dostosowujących nasz rynek żywnościowy do wymogów

⁷ J. Drożdż, J. Rowiński, A. Staszczak, I. Szczepaniak, R. Urban, M. Wigier, *Przemysł spożywczy w Polsce*, ING Bank Śląski SA, Warszawa 2008, s. 28.

⁸ Tamże, s. 29.

⁹ Tamże, s. 30.

konkurencyjnych państw zachodnich (i nie tylko). W latach 2001-2007 średnioroczne tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych w analizowanych branżach wyniosło odpowiednio: 12,8; 8,8; 14,2; 17,1% (tab. 5)¹⁰.

Tabela 5. Nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym w latach 2001-2007 (w mld zł)

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Nakłady	4,7	4,8	5,7	6,8	6,2	7,1	7,5

Źródło: J. Drożdż i in., wyd. cyt., s. 27.

Jeśli chodzi o wielkość poniesionych nakładów inwestycyjnych, to niekwestionowanymi liderami są branże: mięsna i mleczarska. Dla przykładu w latach 2004 i 2007 inwestycje w przetwórstwie mleczarskim osiągnęły wartość prawie 1 mld zł. W przypadku przetwórstwa mięsnego wartości te były wyższe i wyniosły w tych latach w przybliżeniu 1,5 oraz 1,1 mld zł. Jeśli chodzi o przetwórstwo roślinne, to istotne ożywienie inwestycyjne notowano dopiero od 2004 r., zwłaszcza w przemyśle owocowo-warzywnym, zbożowo-makaronowym oraz cukrowniczym. W przypadku przetwórstwa wtórnego w ciągu ostatnich lat największych inwestycji dokonano w branżach cukierniczej i koncentratów spożywczych. Natomiast w przypadku produkcji używek wysoką aktywność inwestycyjną odnotowano głównie w produkcji piwa oraz tytoniu¹¹.

Jeszcze innym wskaźnikiem identyfikującym sytuację w polskim sektorze rolno-spożywczym są zmiany w handlu zagranicznym. Po wejściu do Unii Europejskiej obroty polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi istotnie wzrosły. W przypadku eksportu zwiększyły się one z 5242,2 mln EUR w 2004 r. do 10 032,0 mln EUR w 2007 r. Natomiast w przypadku importu wzrosły one z 4406,5 mln EUR do 8007,4 mln EUR w analizowanym czasie. Ponadto, oprócz wzrostu obrotów artykułami rolno-spożywczymi, Polska nieprzerwanie od wielu lat wykazuje dodatnie saldo obrotów tą grupą towarową (tab. 6).

Tabela 6. Saldo polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi (w mln EUR)

Rok	2004	2005	2006	2007	I-III 2007	I-III 2008
Saldo	835,7	1666,8	2091,2	2024,6	223,9	409,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.bip.minrol.gov.pl, 28.08.2008.

Analizując zmiany w polskim handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi, nie sposób pominąć przeobrażeń także w jego strukturze geograficznej. Dominującym partnerem od lat jest Unia Europejska, której udział w polskim eksporcie

¹⁰ Tamże, s. 27.

¹¹ Tamże, s. 27-28.

Tabela 7. Polski handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi

Kierunek	Eksport (w mln EUR)					Import (w mln EUR)					I-III 2008
	2004	2005	2006	2007	I-III 2008	2004	2005	2006	2007	I-III 2008	
UE, w tym:	3781,8	5308,5	6590,6	8081,8	2096,3	2763,8	3475,7	4090,1	5386,2	1482,8	
Francja	175,9	226,1	293,9	416,4	143,5	212,6	217,3	265,3	323,0	93,3	
Hiszpania	75,3	149,6	158,2	173,6	40,3	325,0	339,3	390,8	489,8	178,7	
Holandia	313,2	431,9	528,5	593,8	153,1	439,8	543,2	601,6	729,4	194,3	
Niemcy	1343,6	1815,8	2104,0	2545,6	617,5	648,9	893,9	1078,1	1507,0	415,4	
Czechy	280,0	389,1	563,2	642,4	156,7	149,4	204,3	273,0	342,7	89,8	
Wielka Brytania	303,3	397,4	542,9	731,8	167,7	79,9	103,8	117,0	166,8	44,9	
Włochy	273,8	388,0	509,1	508,8	138,9	224,3	282,8	317,9	403,9	92,9	
WNIP, w tym:	684,8	862,2	867,0	871,1	267,5	91,0	140,1	187,3	221,1	55,1	
Białoruś	95,5	119,2	141,1	78,3	30,6	3,8	6,2	10,8	16,8	0,8	
Rosja	404,7	505,2	433,8	454,4	134,1	32,3	51,8	50,0	50,9	10,7	
Ukraina	141,0	154,8	176,4	250,0	77,3	47,8	54,3	105,0	120,0	30,6	
EFTA, w tym:	59,7	63,4	76,0	95,7	27,6	177,8	230,7	319,6	343,7	94,3	
Norwegia	22,3	25,4	31,7	45,5	12,5	125,7	180,9	245,5	249,6	65,5	
NAFTA, w tym:	194,6	194,0	203,1	242,9	68,2	110,0	110,3	131,3	161,4	45,0	
USA	160,2	160,5	163,9	185,1	56,6	87,0	93,0	104,7	130,1	35,6	
MERCOSUR, w tym:	2,8	4,7	5,5	7,4	4,1	398,8	469,0	555,6	617,1	174,1	
Argentyna	0,3	0,1	0,4	0,8	0,2	238,5	325,4	380,6	465,0	135,9	
Brazylia	2,5	4,5	4,8	6,3	3,8	154,0	136,8	167,7	145,6	36,8	
Pozostałe kraje	518,4	712,0	685,0	733,1	187,8	865,1	1052,3	1152,4	1277,9	390,7	
Ogółem	5242,2	7144,8	8577,4	10032,0	2651,5	4406,5	5478,0	6486,2	8007,4	2242,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.bip.mimrol.gov.pl, 28.08.2008.

i imporcie zwiększa się systematycznie. W latach 2004-2007 udziały te wyniosły odpowiednio: 72,1; 74,3; 76,8; 80,6% oraz 62,7; 63,5; 63,1; 67,3 (tab. 7).

Ostatnie dwa elementy, tj. zakupy i konsumpcja, stanowią – jak się wydaje – istotne dopełnienie obrazu przemian, jakie zdążyły się uwidocznić w omawianym dziale gospodarki. Przede wszystkim mają one związek z urynkowaniem gospodarki, rozwojem prywatnej przedsiębiorczości i otwarciem się na rynki zagraniczne. W przypadku zakupów zmalało znaczenie targowisk i samozaopatrzenia oraz produkcji przetworów domowych na rzecz rozwoju handlu w sieciach detalicznych. W drugim przypadku nastąpiło istotne zwiększenie popytu konsumpcyjnego na rodzimym rynku. Zanotowano go w okresie bezpośrednio poprzedzającym przystąpienie do UE oraz w dalszych latach (z wyłączeniem pierwszego roku członkostwa, kiedy to ożywienie popytu zostało zahamowane z powodu spowolnienia wzrostu dochodów ludności i podwyżek cen)¹². Można przypuszczać, że sprzyjało mu pojawienie się na rynku bogatej oferty produktów, w tym także wysoko przetworzonych, przejęcie przez społeczeństwo zagranicznych wzorców konsumpcyjnych oraz wzrost świadomości roli prawidłowego odżywiania.

3. Globalne determinanty przemian w polskim sektorze rolno-spożywym

Na przemiany dokonujące się w polskim sektorze rolno-spożywym mają wpływ czynniki o zasięgu nie tylko krajowym i regionalnym, lecz także globalnym. Jak się wydaje, te ostatnie mogą w istotny sposób oddziaływać na sytuację polskiego rynku żywnościowego. Dotyczą one w głównej mierze sfery demograficznej, ekonomicznej, społeczno-kulturowej, technologicznej, przyrodniczej oraz polityczno-prawnej.

Jeśli chodzi o aspekt demograficzny, to należy zwrócić uwagę na postępujący wzrost liczby ludności na świecie i towarzyszące temu zjawisku zwiększenie konsumpcji artykułów rolno-spożywczych (prognozy mówią o wzroście liczby ludności z 6,1 mld obecnie do około 9,5 mld osób w 2050 r.). Ponadto zauważalne są również zmiany liczebności ludności w poszczególnych częściach globu. Postępujące zjawisko wyludnienia w niektórych krajach europejskich, w tym w Polsce¹³, i intensywny przyrost np. w krajach azjatyckich (głównie w Chinach i Indiach) najprawdopodobniej zintensyfikują jeszcze bardziej międzynarodowy handel artykułami rolno-spożywczymi. Niewątpliwie zjawisku temu będą sprzyjać uregulowania prawne przyjęte na forum WTO. Mają one na celu poprawę dostępu do zagranicznych rynków rolnych, docelowe wyeliminowanie wszystkich form wsparcia eksportu rolno-spożywego oraz zredukowanie wsparcia wewnętrznego, które zakłóca handel międzynarodowy¹⁴. Postęp w tym obszarze negocjacji jest bardzo wolny, jednak wi-

¹² R. Urban, *Tendencje rozwojowe polskiego przemysłu spożywego*, „Przemysł Spożywczy” 2007, nr 8, s. 20-25.

¹³ M. Sznajder, wyd. cyt., s. 50-51.

¹⁴ Tamże, s. 51.

doczne są pewne zmiany. Dotyczą one m.in. zniesienia przez UE refundacji eksportowych na rynku mleka oraz prawie całkowitego oddzielenia wsparcia wewnętrznego od produkcji¹⁵. Wraz z postępującą liberalizacją handlu światowego tworzy się nowa mapa kluczowych państw zaangażowanych w produkcję i wymianę towarów rolno-spożywczych. Znaczenie zyskują kraje, których rola jeszcze do niedawna była mało istotna. Są to m.in. Chiny, Indie, Pakistan, Ukraina, Turcja, Brazylia, Meksyk. Ich obecność stanowi istotne wyzwanie dla dotychczasowych światowych eksporterów żywności, w tym również dla Polski jako członka UE¹⁶.

Wśród zmian na płaszczyźnie ekonomicznej bardzo istotny jest, jak się wydaje, wzrost zamożności ludności świata. Wprawdzie istnieją regiony wyraźnej nędzy, biedy i ubóstwa, jednak wskaźnik przeciętnej zamożności ogółu poprawia się¹⁷. Wraz z podnoszeniem się poziomu życia w krajach rozwijających się pojawiają się zmiany w strukturze konsumpcji. Wzrasta popyt na droższą żywność w różnym stopniu przetworzoną. Na tego typu zjawisko wpływają: poprawa warunków bytowych, postępująca urbanizacja oraz przejmowanie nawyków żywieniowych charakterystycznych dla państw rozwiniętych¹⁸. Jednocześnie przewiduje się, że będzie malał popyt na podstawowe artykuły spożywcze, co prawda, ze względu na fakt szybkiego przyrostu populacji (głównie w Chinach i Indiach) spadek popytu na tę grupę produktów nie powinien być znaczący¹⁹. Należy zaznaczyć, że postępujące w strukturze konsumpcji przeobrażenia wpływają na wzrost cen żywności, także tej bazowej. Zjawisko agflacji, tj. wzrostu cen produktów rolnych (termin ten to zlepek dwóch słów: „agrarny” i „inflacja”), objęło swym zasięgiem cały sektor rolno-spożywczy²⁰. W przypadku produktów podstawowych wynika ono głównie z konieczności konkurowania z produkcją alternatywną, tj. biopaliwami. Wprawdzie uprawa roślin energetycznych chroni przed efektem cieplarnianym, ale prowadzona na powierzchni przeznaczonej także dla produkcji żywności istotnie podwyższa jej ceny²¹. Stąd spodziewany dalszy wzrost cen będzie najprawdopodobniej skłaniał coraz większe rzesze producentów do wytwarzania żywności genetycznie modyfikowanej, tańszej. Należy zwrócić uwagę również na to, że notowane w ostatnich latach zwiększenie cen żywności wynika dodatkowo z braku zapasów artykułów mleczarskich zarówno na terenie UE, jak i w USA. Ponadto ma ono związek z okresem suszy w Australii oraz ze wspomnianym już wcześniej wzrostem popytu na rynkach azjatyckich. Jeśli się weźmie pod uwagę sytuację niedoboru wielu produktów żywności-

¹⁵ R. Gasek, *Od GATT do WTO – sześćdziesiąt lat systemu wielostronnych porozumień handlowych*, „Przegląd Mleczarski” 2008, nr 1, s. 35.

¹⁶ M. Sznajder, wyd. cyt., s. 51.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ P.F. Borowski, wyd. cyt., s. 39.

¹⁹ J. Jankowiak, *Ceny żywności i energii nie wrócą „do normy”*, „Rzeczpospolita” z 10.06.2008, s. B10.

²⁰ P.F. Borowski, wyd. cyt., s. 39.

²¹ D. Walewska, *Coraz droższa ropa i żywność*, „Rzeczpospolita” z 8.07.2008, s. B4.

wych na rynku światowym, można się spodziewać, że polski eksport stanie się jeszcze bardziej opłacalny i może dodatkowo windować ceny na krajowym rynku²².

Wraz z podniesieniem się standardu życia na świecie można zaobserwować pewne zmiany we wzorcach wydatków ludności na żywność i w podejściu do samego odżywiania. Właściwie zbilansowana dieta postrzegana jest coraz częściej jako „metoda promocji zdrowia, długości i jakości życia człowieka”²³. Takie rozumowanie pociągnęło za sobą rozwój produkcji tzw. żywności funkcjonalnej, którą w zależności od jej składu można podzielić na: niskoenergetyczną, wysokobłonnikową, probiotyczną, o obniżonej zawartości cholesterolu itp. Ponadto dalsza specjalizacja w kierunku zaspakajania potrzeb konsumentów sprawiła, że na rynku pojawiła się bogata oferta produktów skierowanych do konkretnych grup społecznych, tj. dla niemowląt, kobiet w ciąży i karmiących, sportowców itp.²⁴

Ogromne zainteresowanie jakością i walorami zdrowotnymi żywności sprawiło, że w wielu krajach UE (i nie tylko) zapanowała moda na tzw. żywność ekologiczną. Jej produkcja sprzyja zdrowiu człowieka, a także prowadzona jest w harmonii ze środowiskiem naturalnym. W Polsce od niedawna rozwijana jest np. produkcja żywności klasztornej według starych receptur. Obecnie na krajowym rynku najbardziej znane są produkty cysterskie i benedyktyńskie. Tego typu działalność w krajach UE istnieje od wielu lat. Ze względu na niewielkie zanieczyszczenie środowiska naturalnego polscy producenci żywności mają ogromne możliwości specjalizowania się w tzw. ekoprodukcji, tym bardziej że Unia Europejska przydzieliła na taką działalność wsparcie finansowe. Popyt na tego typu żywność wciąż rośnie. Ma to związek głównie z lansowaniem zdrowego trybu życia oraz z postępującym zanieczyszczeniem środowiska na świecie i wprowadzaniem na rynek żywności wątpliwej jakości, w tym również genetycznie modyfikowanej, o nie do końca zbadanym wpływie na ludzki organizm. Wprawdzie liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce istotnie wzrosła (z 49 w 1991 r. do 9194 w 2006 r.), to jednak jej udział w całkowitej ilości gospodarstw jest znacznie niższy od średniej w Unii Europejskiej. Dla porównania, w 2005 r. udział ten dla Polski i UE wyniósł odpowiednio 0,97 oraz 1,7%²⁵.

Jeszcze inną atrakcyjną formą zaistnienia polskich producentów żywności na światowym rynku jest specjalizowanie się w wytwarzaniu tzw. produktów regionalnych i tradycyjnych. Uzyskanie certyfikatu potwierdzającego oryginalne właściwości żywności zapewnia na wysoce konkurencyjnym rynku rozpoznawalność oraz podnosi zaufanie konsumenta do tego typu produktów. Zainteresowanie tym rodzajem działalności wśród polskich producentów żywności jest duże, jednak na przeszkodzie stoi trudna i zbiurokratyzowana droga do uzyskania rejestracji przez wła-

²² P.F. Borowski, wyd. cyt., s. 39-40.

²³ M. Sznajder, wyd. cyt., s. 51.

²⁴ D. Górecka, *Nowe kierunki produkcji żywności funkcjonalnej i instrumenty jej promocji*, „Przemysł Spożywczy” 2007, nr 6, s. 20.

²⁵ *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce*, MRiRW, Warszawa 2007, s. 28-30.

dze unijne. Dotychczas tylko dwa polskie produkty (sery) zdobyły certyfikat tzw. chronionej nazwy pochodzenia. W przypadku dwóch kolejnych oznaczeń, tj. chronionego oznaczenia geograficznego oraz gwarantowanej tradycyjnej specjalności, rejestracją zostało objętych pięć rodzajów miodów²⁶.

Jeszcze inne spojrzenie na przemiany dokonujące się w światowym rolnictwie wskazuje na to, że oprócz jego głównych funkcji (jakimi są wyżywienie ludności oraz dostarczanie produktów do wytwarzania materiałów na odzież i olejów przemysłowych) znaczenie zyskują inne, takie jak dostarczanie energii oraz ochrona środowiska naturalnego. Zmiany te powodują, że w gospodarce światowej zachodzi przededefiniowanie roli rolnictwa²⁷. Jego wieloaspektowy charakter nadaje mu inny wymiar, w którym trzeba będzie sprostać nowym wyzwaniom związanym m.in. z prognozowanym wzrostem cen żywności, odchodzeniem od intensywnej produkcji rolnej, która szkodzi środowisku naturalnemu czy z bardzo rozległymi i długofalowymi konsekwencjami pojawiania się różnego rodzaju chorób zwierzęcych, głównie wśród bydła i drobiu. Problem ten dotyczy przede wszystkim choroby szalonych krów oraz wirusa ptasiej grypy. Zdiagnozowanie nawet pojedynczych tego typu przypadków często wiąże się z zahamowaniem handlu na światową skalę. Ponadto na rozwój rolnictwa będą miały wpływ również obserwowane od wielu lat zmiany klimatyczne, które mogą istotnie modyfikować dalszy kierunek specjalizacji produkcji rolnej w poszczególnych krajach.

4. Zakończenie

Dokonujące się w polskim sektorze rolno-spożywczym przemiany pozostają pod dużym wpływem procesów zachodzących na rynku zarówno europejskim, jak i światowym. Początkowo większość działań podejmowano w związku z integracją z Unią Europejską. Wraz z akcesją do struktur europejskich zakres czynników oddziałujących na polski sektor rolno-spożywczy zwiększył się, a narastająca współzależność międzynarodowa nadała im dodatkowo bardzo złożony i często mało przewidywalny charakter.

Jak się wydaje, przed polskimi producentami żywności wyłania się wiele szans i zagrożeń, wynikających nie tylko z członkostwa w Unii Europejskiej, ale także z podejmowania działalności na większą, tj. globalną skalę. W związku z zaistniałą sytuacją coraz powszechniejsze staje się wśród krajowych producentów włączanie się (przez specjalizowanie się w produkcji wąskiego asortymentu) w globalny system produkcji żywności.

Jednocześnie takie zjawisko uwidacznia jeszcze inne zmiany w światowym rolnictwie. Polegają one m.in. na charakterystycznym dotychczas głównie dla produk-

²⁶ www.europa.eu.int; 17.10.2008.

²⁷ M. Sznajder, wyd. cyt., s. 51.

cji przemysłowej postępującym oddaleniu geograficznym producentów od konsumentów. Współcześnie firmy międzynarodowe kładą nacisk na nawiązywanie współpracy handlowej z takimi producentami, którzy oferują towary najtaniej, wysokiej jakości oraz są skłonni wytwarzać produkty niezależnie od pory roku. Należy również dodać, że takim wyzwaniom próbują sprostać kraje rozwijające się, którym coraz częściej udaje się wypierać tradycyjnych eksporterów żywności²⁸.

Przypadek polskich producentów rolno-spożywczych pokazuje, że dobrze zaplanowana strategia marketingowa, skuteczne wyszukiwanie nisz rynkowych, nie tylko w Europie, ciągłe doskonalenie parku maszynowego oraz umiejętne wykorzystanie posiadanych przez polskie rolnictwo atutów mogą na stałe zagwarantować kluczową pozycję na świecie.

Literatura

- Bajan K., *Polityka gospodarcza i społeczna. Polska w Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Kupiecka, Łódź 2005.
- Borowski P.F., *Oddziaływanie globalizacji na sektor mleczarski*, „Przegląd Mleczarski” 2008, nr 1.
- Czerny M., *Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Drożdż J., Rowiński J., Staszczak A., Szczepaniak I., Urban R., Wigier M., *Przemysł spożywczy w Polsce*, ING Bank Śląski SA, Warszawa 2008.
- Gasek R., *Od GATT do WTO – sześćdziesiąt lat systemu wielostronnych porozumień handlowych*, „Przegląd Mleczarski” 2008, nr 1.
- Górecka D., *Nowe kierunki produkcji żywności funkcjonalnej i instrumenty jej promocji*, „Przemysł Spożywczy” 2007, nr 6.
- Henisz A., *Czynniki wytwórcze w rolnictwie Unii Europejskiej i Polski*, [w:] A. Czyżewski (red.), *Makroekonomiczne problemy agrobiznesu w Polsce w okresie przedakcesyjnym*, AE, Poznań 2003.
- Jankowiak J., *Ceny żywności i energii nie wrócą „do normy”*, „Rzeczpospolita” z 10.06.2008.
- Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce*, MRiRW, Warszawa 2007.
- Sznajder M., *Batalia o wyższą pozycję polskiego mleczarstwa w świecie. Cz. I*, „Przegląd Mleczarski” 2008, nr 6.
- Urban R., *Tendencje rozwojowe polskiego przemysłu spożywczego*, „Przemysł Spożywczy” 2007, nr 8.
- Walewska D., *Coraz droższa ropa i żywność*, „Rzeczpospolita” z 8.07.2008.

Źródła internetowe

- www.bip.minrol.gov.pl; 28.08.2008.
- www.europa.eu.int; 17.10.2008.
- www.stat.gov.pl; 17.10.2008.

---

²⁸ M. Czerny, *Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 159.

POLISH AGRI-FOOD SECTOR FACING GLOBAL CHALLENGES – SELECTED PROBLEMS

Summary: The present situation of Polish agri-food sector is connected not only with our membership in the European Union but also with global determinants. The influence of the latter is becoming more and more significant. They refer to demographic, economic, social, technological, ecological and political areas. Although the analyzed sector has to face global competition, increasing investments, strong potential and other advantages allow Polish food producers to maintain a key position in the world market.